

Litteraturgranskningar

DAG ANCKAR & STEN BERGLUND (red): *Planerad Demokrati*. Meddelanden från Stiftelsen för Åbo Akademi Forskningsinstitut Nr 55. Åbo 1980

GUY-ERIK ISAKSSON: *KTS-planering; ideal och verklighet*. Respo Nr 45/1980. Åbo 1980.

Förutsättningarna för, och konsekvenserna som följer politiskt och administrativt beteende bestäms, i såväl traditionella som moderna samhällen av, i vilken utsträckning politiska beslut ersätter marknadsmekanismer, och omvänt. Vid sidan av denna politiskt-ekonomiska styrelsematrix, eller kanske snarare på grund av dess komplexitet i kombination med samhällsmedlemmarnas vilja att på kort och lång sikt påverka sin tillvaro, tillkommer planeringsbehov på såväl individuell som social nivå. Syftet med all planering är alltid att skapa förutsättningar för ett resultatsäkert handlande, ett handlande byggt på vision och förmåga. I moderna samhällen resulterar detta nästan undantagslöst i byråkratisering, centralisering och formalisering.

Den yttersta betingelsen för samhällsplaneringen består i vad Charles Lindblom kallar "the human condition" vars kännetecken är "big problems, small brains",¹ dvs brister i de individuella förutsättningarna för ett rationellt politiskt-ekonomiskt beslutsfattande, men rationalitetsbrister kan även sökas på den sociala analysnivån och i olika föreställningar – ideologier – om samhällsplaneringens förenlighet med ett representativt och demokratiskt styrelseskick.

I *Planerad Demokrati*, som är ett av flera påtagliga resultat av ett väl utbyggt forskningssamarbete mellan de statsvetenskapliga institutionerna vid Åbo Akademi och Umeå Universitet, behandlas en rad intresseväckande problem i anknytning till det statsvetenskapliga studiet av samhällsplanering och representativ demokrati. Pär-Erik Backs inledningsuppsats om planering i tid och rum sammanfattar på ett stringent och kortfattat sätt de många konfliktdimensioner som ofta skildras i planeringslitteraturen. Därvid poängteras särskilt var det är realistiskt och nödvändigt att kompromissa, problemet med den effektiva planeringens behov av långa tids-

horisonter och rigiditeten i krav på fullständighet, samt hur dessa faktorer kommer i konflikt med konstitutionella och ideologiska föreställningar om individens frihet.

Uppsatserna *Referendum i Finland* och *Kunskap för Riksdagen*, författade av de båda Åboprofessorerna Dag Anckar och Krister Ståhlberg, utgör utan tvivel de tyngsta bidragen i antologin. I bägge fallen tas det utgångspunkt i aktuella politiska problem som diskuteras och analyseras i termer av modern statsvetenskaplig teori-bildning. I Anckars uppsats om folkomröstningsinstitutet diskuteras sannolikheten och möjligheterna för, samt tänkbara konsekvenser av införandet av referendum som ett demokratiskt korrektiv i Finland. Med stöd i såväl Perti Pesonens och Risto Sänkiahos surveyundersökningar, som David Eastons input-output analys, men framför allt i Gunnar Sjöbloms analyschema för partistrategier, företas en genomgång av folkomröstning som ett politiskt styrningsinstrument. På trots av att författaren klart gör sig till talesman för folkomröstningar, förflackar han ej motståndarnas argument, och uppsatsen framstår därför som ett föredömligt exempel på en *pro-et-contra* analys av politiska argument i idealtypiska termer, samtidigt som såväl den teoretiska som empiriska förankringen bibehålles.

När Ståhlberg kallar sin uppsats *Kunskap för Riksdagen* ett "diskussionsinlägg" (s 65) är han onekligen för blygsam. Visserligen är uppsatsens empiriska delar i någon mån polemiska, och polemiken riktar sig främst mot den finländska Statens Centralförvaltningskommitté och i vissa avsnitt mot grundlagskommittén, men det rör sig om en välfunderad och analytisk skarpsinnig polemik, baserad på rön från den moderna policy-forskningen.

Krister Ståhlbergs tes är att Riksdagens analytiska resurser behöver förstärkas, en tes som i mycket påminner om den svenska debatten om ett speciellt teknikbedömningsinstitut. Enligt Ståhlberg och en ganska enig socialvetenskaplig expertis är den information som står till riksdagsledamöternas och partigruppernas förfogande inte neutral, utan betingas av den politiska kampen om begränsade fördelar: "I denna kamp behöver vi inte

förvänta oss att aktörerna förmedlar sann kunskap till varandra, eller riktigare, slutsatser om verkligheten som har bevisats vara riktiga. Istället kan vi på goda grunder förvänta oss att aktörerna är luriga till naturen. De vilseleder . . . gärna en motspelare om de därigenom vinner understöd och förbättrar chanserna till god utdelning" (s 64).²

Både Anckars och Ståhlbergs uppsatser ger prov på den långt framskjutna position på policy-analysens område, som länge kännetecknat statsvetenskapen vid Åbo Akademi. I Ståhlbergs plädering för en starkare analytisk kapacitet vid Finlands Riksdag ligger en underförstådd och säkert välgrundad premis att den moderna samhällsforskningen i Finland på denna punkt skulle kunna vara till hjälp. Men detta är inte helt oproblematiskt, som Ståhlberg fö själv påpekar. Dels kan vi som analytiker inte undgå att använda utvärderingskriterier, och dessas empiriska förankring tenderar att variera över såväl den politiska skalan, som inom partiorganisationernas hierarkier. Men vad som från den institutionaliserade vetenskapens synpunkt kan förefalla allvarigare är, att tillkomsten av organisationer, som motsvarar t ex USAs Office of Technology Assessment, Congressional Budget Office, Congressional Research Service m fl, kan medföra ett slags "brain-drain", där lovande akademiska forskare låter sig övertalas att överge undervisningens och forskningens elffenbenstorn i utbyte mot ett partiellt förverkligande av praktiskt-politiska utopier. Hur illa det kan gå för sådana projekt illustreras, kanske ej fullt rättvist, av exempelvis Max Webers engagemang i Weimarförfattningens utformning, Hans Kelsens bidrag till mellankrigstidens Österrikiska författning, och Robert McNamaras roll i USA:s Vietnamstrategi.

Av antologins övriga bidrag märks ett försök av Sten Berglund och Lauri Karvonen att utvärdera det offentliga partistödets effekter i Sverige och Finland. Här antyds det bl a att en sådan analys aldrig kan bli rättvis om man inte samtidigt försöker att bedöma den relativa viken av jämförbara responsivitetshämmande mekanismer, typ rösttrösklar, proportionalitetsprinciper i valsystemet, media-access m m.

I Marja Keränens uppsats om demokratiplaneringens strukturella betingelser är det samhällets strukturförändringar, då främst tjänstemannarörelsens framväxt i Finland, som tas upp för att förklara förvaltningsmaskineriets styrningsproblem och inertia. Janerik Gidlunds, Gunnel Gustafssons, och Kerstin Kolams bidrag är alla uttryck för en speciell forskningshorisont som innefattar kommunalpolitik och därmed förknippade administrativa problem, en specialitet för Umeå statsvetenskapliga institution, som jag i en kortfattad rapport till amerikanska statsvetarförbundet tidigare kunnat redogöra för.³

Guy-Erik Isaksson står som författare till boken *KTS-planering; ideal och verklighet*, som är en studie kring utfallet av det finländska finansministeriets mellanlångsiktiga planeringssystem sedan en budgetreform i slutet på 1960-talet. Isaksson är även författare till avslutningsuppsatsen i Anckars och Berglunds antologi, och det är knappast någon överdrift att påstå, att han genom dessa två skrifter ger både teoretiskt och empiriskt värdefulla bidrag till planeringsforskningen.

KTS är en finländsk förkortning av "keskipitkän tähtäyksen suunnittelu, keskipitkän aikavälin suunnittelu" upplyser oss Isaksson i en fotnot (s 7) och nämner samtidigt att det inte finns någon kort, praktisk användbar och allmänt vedertagen benämning för systemet på svenska, vilket väl måste anses vara anmärkningsvärt då ju tvåspråkigheten har grundlagsskydd i vårt grannland. Under alla omständigheter så är alltså KTS-planering det system som används för statlig medellångsiktig samhällsplanering i Finland, och systemets uttalade och övergripande syfte är att underlätta och förbättra budgetprocessen.

Ett av de demokratiplaneringsproblem som bl a Back behandlade i sin förutnämnda uppsats i *Planerad Demokrati* var den uniforma rigiditet som ofta blir följden av att det politiska systemet "drar på sig planeringströjan", om uttrycket tillåts. I sin studie, som är en licentiatavhandling, förmår Isaksson också visa att varierande grader av effektivitet i KTS-planeringen beror på vilka typer av förvaltningsuppgifter som analyseras, och den typ av utgift som man kan använda vid effektivitetsskattningar. Utan att några direkta anknytningar göres, illustrerar Isakssons avhandling en hel del av Backs allmänna resonemang, men det skall samtidigt betonas, att författaren lämnar en hel del egna bidrag till en teoretisk förståelse av finländsk samhällsplanering, främst på typologiserings och operationaliseringsområde.

I de empiriska avsnitten genomgås fyra typer av cases, som empiriskt motsvaras av fångvård, allmänbildande undervisning, vägtrafik och främjande av industrin. Dessa policy-områden analyseras m h t konsumtionsutgifter, överföringsutgifter, realinvesteringar och finansinvesteringar. Därvid uppställs åtta "hypoteser" på basis av en korstabulering av fyra olika planeringsfaktorer, sett i dessas "objektiva" och "subjektiva" aspekter, och dessa "testas" i en fyrtyo sidor lång utredning.

Utan att förringa Isakssons forskningsprestation ställer jag mig litet undrande inför den mycket goda överensstämmelse som tycks föreligga mellan "hypoteserna" och de "testresultat" som presenteras. Anledningen till att jag satt citationstecken kring hypoteser och tests är att överensstämmelserna nästan tycks vara för bra

för att vara uttryck för resultat av fullständigt förutsättningslösa tests, och man förleds lätt att tro att det eventuellt kan röra sig om en viss grad av efterrationalisering i hypotesuppsättningen. Detta kan i och för sig ha ett visst pedagogiskt berättigande, men bör då på något sätt framgå.

Avhandlingen i sin helhet har en föredömligt sammanhållen struktur på trots av att författaren (s 44) säger att "Struktureringen av undersökningen grundar sig på en mängd grundantaganden om verkligheten som vi kanske inte alltid på ett övertygande sätt lyckats operationalisera." Jag skulle vilja hävda motsatsen, och skulle hypoteserna vara efterrationaliserade, vilket ovanstående formulering i någon mån ger vid handen, så förefaller det uppenbart att de arbetshypoteser som måste ha funnits vid utredningens genomförande, avgjort haft sina förankringar i de typologiseringar som tidigare omnämnts, och därmed säkerställer Isaksson också arbetets vetenskapliga värde på ett avgörande sätt.

Tom Bryder

Noter

- 1 Charles Lindblom: *Politics and Markets*. Basic Books Inc. New York 1977, s 66.
- 2 För en analys av problemet med aktörsreliabilitet, se t ex Tom Bryder: *Actor Reliability – Some Methodological Problems*, i *Sage Annual Reviews of Communications Research*, Beverly Hills – London, vol 9, 1980, ss 63–88.
- 3 Tom Bryder: *A Brief Guide to the History, Locus, and Focus of Swedish Political Science*, i *PS*, Washington, vol xiii, No 1, 1980, ss 89–91.

TERENCE BALL: Ed: *Political Theory and Praxis: New Perspectives*. Minneapolis, Minn: University of Minnesota Press 1977

Denna antologi är dedicerad till minnet av Hannah Arendt. Det är en minnesskrift som är henne värdig. Dess överordnade tema låg henne hela livet igenom varmt om hjärtat. Ingen kan påstå, att det skulle vara ett perifert eller inaktuellt ämne. Artiklarna är skrivna av personer som nog skriver i hennes anda, i den meningen att de har inspirerats eller känt sig utmanade av hennes idéer, men ingen av dem skriver som disciplin. Ingen skulle mer än hon själv ha uppskattat deras fria och konstruktiva kritiska förhållande till hennes uppfattning rörande detta komplexa, rikhaltiga och svårhanterliga tema. Bidragsgivarna skriver också i hennes anda såtillvida som de mer eller mindre, och med större eller mindre framgång, eftersträvar att komma ut över det akademiska i detta ords trängre bemärkelse. Hannah

Arendts egna skrifter hade alltid ett vidare "praktiskt" syfte och sökte genomlysna den samtida politiken genom att placera den inom dess historiska och djupare intellektuella problematik. Detta gäller också de två tredjedelar av artiklarna som är idéhistoriskt förankrade.

De nio essäerna fördelar sig jämnt över de tre perioder som i särskilt hög grad fängade Hannah Arendts intresse: det klassiska Grekland, Tyskland från Kant till Nietzsche, och hennes egen samtid. Författarna är med ett undantag (Lobkowitz, som är tysk) alla yngre amerikaner.

Nicholas Lobkowitz ger i sin artikel en i många avseenden utmärkt översikt över teori/praxis-förhållandets historia från antiken till idag. Men det är en mycket kort framställning och det leder till att man på några punkter kunde ha önskat sig fördjupningar och förtydliganden. Så t ex när författaren skriver, att det i perioden från Descartes till Kant är nästan fullständig tystnad kring teori/praxis-problematiken eller att den i varje fall nästan aldrig diskuteras explicit och systematiskt. Detta är, enligt min uppfattning, att gå för lätt över representanterna för de tankeströmningar, profan-filosofiska så väl som teologiska, som opponerade sig mot 'scientismen' och instrumentalismen hos en del av rationalismens, empirismens och upplysningsfilosofins företrädare. Och när författaren hävdar, att teori/praxis-problemet är av en radikalt annorlunda karaktär idag än i antiken, hade jag gärna velat höra mer om varför och på vilket sätt. Hans antydningar ger mersmak. Han har en mycket skarp vidräkning med marxismen efter Marx som han kritiserar för att aldrig, trots att ingen filosofisk riktning har talat så mycket om teori/praxis som den, ha klargjort vad det egentligen rör sig om: "in this tradition praxis is simply everything that cannot be identified as theory". Lobkowitz menar att marxisterna har förvanskat 'praxis' till instrumentalism, en kritik som också kommer till uttryck hos flera andra av bidragsgivarna, något som dock inte alls får tolkas som en negativ hållning till Karl Marx; tvärtom hämtar flera av dem inspiration hos honom.

J Peter Euben skriver mycket fängslande och djuplodande om Thukydides. "Thucydides leaves us with some disconcerting notions about whether and when the harmony of thought and action, theory and practice is desirable and possible. Emphasizing a political dimension of the problem largely uncongenial to modern sensibilities, his History suggests that any unity or harmony is as rare an achievement as the greatness of Athens or the leadership of a Pericles". Thukydides är utomordentligt material för bokens tema.

Terence Ball söker demonstrera, att, motsatt den dominerande moderna uppfattningen, är det Aristoteles

och icke Platon som strävar efter ren rent teoretisk och icke praktiskt orienterad politisk filosofi. För Aristoteles bör teoretikerna qua teoretiker avvisa att befatta sig med politiska problem, 'bios theoretikos' är överlägset 'bios politikos'. Enligt Ball är det Aristoteles, som sår fröna till en senare tids förväxling av politisk 'praxis' med 'poiesis', och därmed oavsiktligt kommer att bidra till instrumentalismens utveckling inom det politiska tänkandet.¹ Även om jag finner att Ball har mycket tänkvärt att framföra och även om han kommer med flera förbehåll i sin omkastning av Platon och Aristoteles i rollerna som respektive 'ren' teoretiker och praktiker, så får resonemanget då och då en något krystad prägel.

Carl Raschke vill rädda Kant från marxisternas beskylldning att han skiljer teori från praxis, att hans etik är privatistisk och leder till passivitet. "To the contrary, as we shall see, Kant's idealism conceals a model for social and political change that does not stray as far from those of activist philosophies like Marxism as one might suspect". Det är ett spännande postulat, men jag är inte övertygad om att det har lyckats att göra det plausibelt. Raschke citerar t ex själv Kant om revolutioner så här: "But where revolutions are brought about by nature alone, it will not use them as a good excuse for even greater oppression, but will treat them as a call of nature to create a lawful constitution based on the principle of freedom. . .". Revolutioner av denna typ är ensamma om att representera "nature and freedom combined within mankind in accordance with principles of right". Det förefaller mig att sådana tankegångar placerar Kant närmare Hegel än Marx. Men jag finner det riktigt att framhäva viljans betydelse i Kants socio-politiska etik.

Peter Fuss argumenterar för att den filosofiska grundkärnan i Marx' radikala kritik av det moderna samhället i allt väsentligt är Hegels emancipations-begrepp. Även om Marx hade rätt på centrala punkter i sin kritik av Hegels idealisering av detta begrepp, speciellt i föreställningen om ämbetsmännen som en 'universell klass' och bärare av emancipationen, föll Marx själv offer för tron på en universell klass, proletariatet. Även om Fuss menar att ". . . Hegel's idealization of objective reality and Marx' mythification of historical reality disclose a failure to think through a coherent relation between theory and practice in our era. . ." så anser han dock, att man måste söka tillbaka till dem och låta sig inspirera av den kritiska eftertänksamhet som de trots allt var kapabla till – men "it would seem best for us to turn away from the ideological posturings of the neo-Hegelians and the neo-Marxists and begin again." Men hela tonen i essäen förefaller mig rätt pessimistisk.

Edward Andrew hävdar, stödd på många vältalande citat, att Marx och Nietzsche var överens i sin upp-

fattning om teoriens och praktikens enhet. För dem båda var förutsättningen för ett bemästrande den modiga beslutsamheten, viljan till att leva genom experimentrandet. Det vetenskapliga erkännandet är en form för vilja, och inte den passiva återspeglings av objektiva fenomen. Teori och praxis är förenade i vetenskapen eftersom tänkandet och handlandet båda härrör från viljan, från beslutsamheten att uppnå herraväldet över omgivningen. Den djärva idén att jämföra två tänkare, som oftast uppfattas såsom så epistemologiskt och på annat sätt radikalt olika att en sammanställning är utdömd på förhand, är välkommen. Författaren säger klart ifrån, att han inte har för avsikt att presentera en omfattande tolkning av vad de två tänkarna 'verkligt' menar. Ingen har lyckats med definitiva tolkningar av deras arbeten.

I samlingens enda artikel med Hannah Arendt som huvudobjekt är Richard Bernstein djupt sympatiskt inställd men utvecklar samtidigt självständigt kritiskt hennes grundtema. Han är enig med henne i att såtillvida som politikvetenskapen blir en beteende-vetenskap misslyckas den med att studera och förstå det som utgör den politiska teoriens centrala fråga: politisk handling. För den politiska handlingen är, rätt förstådd, av en sådan karaktär, att den inte lämpar sig för beteendevetenskapernas tekniker och metoder. Men i artikelns sista del påpekar han, att hur mycket man än skulle vilja understryka det spontana, oväntade och mirakulösa i handlandets natur, så vet Arendt själv mycket väl, att deltagarna, aktörerna, måste förstå den värld i vilken de lever: vilka onda faror är det som hotar friheten, med vilka konkreta mått och steg har man de bästa utsikterna att här och nu skapa ett offentligt forum där handling och tal kan frodas?

Men Bernstein menar inte, att det i Arendts arbeten finns ett adekvat försök på att skapa en politisk teori som kan tillfredsställa detta behov. Han finner att inspiration för en mera fyllestgörande teori måste hämtas hos Marx. För även om vi tar Arendts varningar på fullt allvar, förblir det dock ett faktum, att vår problematik är av en sådan karaktär, att de sociala och politiska elementen är ouplösligt förbundna. Och hur mycket fel hon än tyckte sig ha funnit hos Marx, menar Bernstein, skulle hon ha medgivit, att ingen har visat mera briljant än Marx, att varje försök på att lösa den "politiska" frågan, varje försök på att skapa verklig politisk frihet vilket samtidigt bortser från den sociala frågan eller som negligerar problemen kring social fattigdom och elände, är dömt att misslyckas. Med detta har Bernstein, förefaller det mig, lagt upp till en mycket långtgående kritik av Arendt.

Raymond Nichols har under titeln "Rebels, Beginners, and Buffoons: Politics as Action" frambringat sam-

lingens svåraste essä i så motto som han efter att först ha skrivit mycket intressant och klart om Camus, som han finner kan ge oss väsentliga insikter både i det samtida politiska handlandets problematik och till dess lösning, ger sig in på en uppslagsrik men svårföljbar utvidgning av begreppet politisk handling med indragande av komedin, harlekinaden, hovnarren och annat: "Harlequin's deeds make public works. His action is seriously symbolic; his acts and words are modes for the reconstruction of political worlds". Författarens budskap hade säkerligen vunnit i klarhet och slagkraft om han hade fått råda över t ex bara hälften av de 40 sidor han nu har.

I samlingens sista artikel tecknar Brian Fay grunddragen av en "kritisk teori" som ett alternativ till vad han betraktar som den förhärskande uppfattningen av förhållandet mellan teori och praxis, nämligen den "instrumentalistiska". Essäens centrala fråga ser han som varande denna: finns det ett sätt på vilket vårt teoretiska tänkande om människan och samhället kan användas för att leda våra handlingar, och då speciellt handlingar, som syftar till att ändra social praxis, utan att det på samma gång uppmuntrar till en manipulativ roll hos dem som besitter denna teori. Han kallar sitt alternativ "the educative model". Han är på vakt mot att denna modell kan degenerera till en naiv idealistisk teori och hävdar dess dialektiska karaktär i dess syn på förhållandet mellan sociala betingelser och idéer. Han är också mycket uppmärksam på risken för att "kritisk teori" även med de mest välmående emancipatoriska avsikter blir manipulativ. Vad som är viktigt är inte bara att människor kommer att få en bestämd självförståelse och att denna självförståelse ger en grundval för att ändra de sociala mönstren, men också det sätt på vilket de antar den nya 'ledande idén': "In fact, rational discourse must be the cause of the oppressed's change in basic self-conception". På ett par av de sista sidorna pekar han på "Women's Liberation Movement" som ett uppmuntrande exempel på en fruktbar växelverkan mellan teori och praxis. Inte minst slående har varit den avgörande roll social teori har haft i rörelsens utveckling. Därnäst också de så kallade "consciousness-raising groups", ett institutionellt arrangemang som dock bildades spontant och inte därför att någon teori krävde det; de skapade den nödvändiga miljön, präglad av tillit, öppenhet och ömsesidigt stöd. Jag finner artikeln präglad av mer självkritisk medvetenhet om dimensionerna och komplexiteten i förehavandet än man är van vid från så kallat "kritiskt teoretiskt" håll.

Essäerna ställer fler frågor än de besvarar. Det skall de icke klandras för. Med väl utvecklad självkritik nalkas dessa insiktsfulla och välresonerande politiska filosofer

de eviga frågorna: vad är politik, vad är handling, vad är förhållandet mellan tanke och handling, mellan idé och verklighet, vad är frihet, vilken roll kan den politiska teorien och dens klassiker spela för den samtida samhällsutformningen? Allt eftersom svaren utfaller på sådana frågor blir svaret på frågan: är det meningsfullt att tala om 'praxis' idag, är det lönt att söka tillbaka till antingen de klassiska grekerna eller Hegel eller Marx för att återuppliva eller nykonstruera ett 'praxis'-begrepp?

Författarna ger mycket olika svar och är mer eller mindre förhoppningsfulla. Lobkowicz är den som ställer den mest radikala frågan: "But the real problem which the famous passage in the Nichomachean Ethics poses, has never really been genuinely discussed: namely, is it possible to develop a theory relevant to praxis which actually is a theory and which is actually relevant just to praxis and to every other possible thing?" Men han hinner inte mycket mer än att antyda frågans dimensioner.

För min egen del menar jag, att skall man nå vidare med det *komplex* av frågor, som det ju rör sig om, måste man ta itu med en mer systematisk analys av handling som företeelse. Utan att vara enig med t ex John Gunnell i hela hans sätt att se på problematiken är jag enig när han skriver att: "The literature of political science is replete with concepts that belong to our ordinary language for talking about action – that is, attitude, reason, belief, motive, purpose, decision, choice, etc. – but the use of such concepts is not grounded in any easily identifiable theory that would provide criteria for their meaning, or establish more than a stipulated coherency among them".²

Torben Grage

Noter

¹ 'Praxis'-begreppet innebär att varje handling eller aktivitet är självtillräcklig, dvs har sin mening och mål i sitt eget utförande och inte är att betrakta som blott och bart ett medel i en kedja av handlingar för uppnående av ett mål. 'Praxis' kontrasterades i klassisk grekisk tankegång med 'poiesis' som betydde att göra, framställa, producera något. Till skillnad från 'praxis' var 'poiesis' alltså inte en aktivitet där själva handlandet var självändamål och inte behövde något ytterligare nyttoberättigande.

² I art "Political Science and the Theory of Action: Prolegomena" s 75 "Political Theory" vol 7, no 1, 1979.

KLAS EKLUND/PER REICHARD: *Är Sovjet kapitalistisk?* Stockholm: Bokförlaget Röda Rummet 1976

"Är Sovjetunionen kapitalistisk?" är en fråga som – hur besynnerlig den än kan förefalla den oinvidige – länge engagerat olika rörelser inom vänstern. Men är detta överhuvudtaget en rimlig frågeställning? Hur kan endera liberala eller marxistiska ekonomer komma fram till att Sovjetunionen är ett kapitalistiskt samhälle?

Klas Eklund och Per Reichard (E/R) menar i sin bok *Är Sovjet kapitalistisk?* att debatten om Sovjetunionens karaktär till stora delar varit djupt omarxistisk och ovetenskaplig. Detta tillskriver de främst den linje som förespråkas av Kinas kommunistiska parti, KKP, enligt vilken Sovjetunionen är ett kapitalistiskt och imperialistiskt land. E/R hävdar att KKP:s tillmälen är helt felaktiga och grundade på en total oförmåga att genomföra en marxistisk analys.

Är Sovjet kapitalistisk? börjar med en översiktlig redogörelse för marxistisk ekonomi och fortsätter med en skildring av den sovjetiska ekonomiska politikens zickzack-bana sedan revolutionen 1917. E/R testar så boken hypotes genom att jämföra det sovjetiska samhället med sin definition av kapitalism, som de sammanfattar i sex punkter, nämligen att 1) varuproduktionen är allmän, 2) produktionens drivkraft är konkurrensen, 3) dess regulator är värdelagen, 4) produktionens mål är profit, 5) ekonomin utvecklas enligt de kapitalistiska rörelselagarna och 6) en kapitalistisk klass har makten.

E/R kommer fram till att Sovjetunionen inte uppfyller något av dessa sex villkor och slår därefter fast:

En "kapitalism" utan generell varuproduktion, utan kapitalistisk konkurrens, en "kapitalism" vars produktion inte regleras av värdelagen, där profiten inte är målet för produktionen, där de kapitalistiska rörelselagarna inte gäller, och som inte behärskas av en kapitalistklass är naturligtvis ingen kapitalism alls.

Men om sovjetsamhället inte är kapitalistiskt, är det då socialistiskt? Nej, svarar E/R, Sovjetunionen är varken kapitalistisk eller socialistisk utan ett övergångssamhälle som byråkratiserats och urartat. Detta är, i ett nötskal, bokens uppläggning och innehåll.

På många sätt är det en spänstig analys, uppbackad av en imponerande notapparat. Vid sidan av talrika hänvisningar till allehanda utländska källor, mest ekonomisk litteratur på engelska, förtecknas också ett antal svenska studier i ämnet. (Man kan i detta sammanhang bara fråga sig varför den snarlika titeln *Är Sovjetunionen kapitalistisk?* av Fernand Charlier inte omnämnts). Bitvis är boken skriven på ett mustigt och för samhällsvetenskapliga texter ovanligt färgstarkt språk,

men på andra ställen är framställningen litet torr och svårtillgänglig. E/R lyckas mycket väl att återspegla den sovjetiska planen i dess oändliga betydelse och komplexitet. Och avsnittet om inkomstkliftornas historia i Sovjetunionen är antagligen det utförligaste på svenska.

Boken har strängt taget två – i och för sig sammanhängande – syften. Det ena är att analysera den sovjetiska ekonomins karaktär; att besvara frågan "Är Sovjet kapitalistisk?". Det andra syftet är att polemisera med KKP och SKP med flera. Sammanfattningen är ingalunda obefogad, men analysen vinner inte på den, åtminstone inte i alla lägen.

I sitt nit att på varje punkt vederlägga KKP/SKP:s analys glömmar författarna ibland sin uttalade målsättning att även svara på frågan om Sovjetunionen av idag är ett kapitalistiskt land. E/R har i och för sig rätt när de framhåller att det är "märkligt att förespråkarna för den kinesiska politiken i nio fall av tio betraktar sig som anhängare av Stalins Sovjet". Men därför är det litet betänkligt att de ibland tillgriper argument i frågan om Sovjet är kapitalistiskt eller inte som är avhängiga av just denna syn på Stalin och avstaliniseringen.

"SKP menar att löneskillnaderna idag i Sovjetunionen är ett tecken på kapitalismens återupprättande", skriver E/R och fortsätter: "Vi tänker besvara detta genom att framlägga ett "negativt" motbevis; vi ska visa, att om Sovjet är kapitalistiskt idag p g a stora löneskillnader, så var det det än mer på Stalins tid eftersom löneskillnaderna var större då!" Det kanske kan duga som argument mot SKP, men har inget bevisvärde för alla dem som inte delar KKP/SKP:s "märkliga" tolkning av Stalins roll.

Samma tankegång går igen i diskussionen om konjunktursvängningar i den sovjetiska ekonomin. E/R skriver där: "Svängningarna har med åren minskat kraftigt, vilket inte på något vis stöder tesen om att kapitalismen skulle ha återupprättats på 50- eller 60-talet. Observera att svängningarna i investeringar, nationalinkomst och bruttoproduktion alltså faktiskt var större på Stalins tid än de är idag."

Genom denna betoning av KKP/SKP-kritiken gör författarna inte sig själva full rättvisa. För det första frestas de, som framgått, att mobilisera argument som inte äger någon giltighet utanför just själva SKP/KKP-kritiken, ja som rätt och slätt saknar intresse för läsare som inte behöver känna sig träffade av den kritiken. Är Sovjet kapitalistisk? skulle ha fått större slagkraft om inte författarna ägnat sig så mycket åt skuggboxning med KKP, SKP och deras meningsfränder i sovjet-analysen – så mycket mer som de har täckning för ett mera allmängiltigt resonemang.

För det andra underskattas somliga poänger genom att

bara placeras in i polemiken med KKP/SKP. Iakttagelserna i båda citaten ovan förtjänar att redovisas med eftertryck i stället för att slarvas bort som obetydliga led i bevisföringen mot KKP, SKP och andra.

För det tredje har E/R haft oturen att i någon mån oväntat snabbt överflyglas av en ny vändning i sovjetdebatten. Kritiken av KKP/SKP:s syn på Sovjet i all ära; frågan är om inte den eurokommunistiska sovjetkritiken för en stor del av bokens läsekrets – även inom vänstern – redan är både mer angelägen och spännande. I den mån KKP/SKP:s kritik av Sovjet ter sig nati- ständen, är polemiken med KKP/SKP i *Är Sovjet kapitalistiskt?* också inaktuell.

Bokens största förtjänst är att den gör en marxistisk analys av Sovjet-samhället. På så vis är den ett intressant bidrag till det svenska litteraturutbudet om Sovjetunionen. Men frågan är om författarna inte ibland tar de marxistiska axiomen på för stort allvar. Mig tycks det exempelvis dogmatiskt i överkant att förneka att "varufetischism" skulle kunna finnas i Sovjetunionen. Ibland verkar det nästan som om en onödigt bokstavig tillämpning av marxistiska begrepp styr tankegången i stället för tvärtom:

Att den ryske byråkraten inte är "personifierat kapital" visas också av att han inte "beträktar sin privata förbrukning som stöld av sitt kapitals ackumulation". Tvärtom! Som vi vid det här laget sett oräkneliga exempel på är det just den privata konsumtionen och den egna lönen och bonusen som är det primära målet för direktören.

Jag kan inte förstå annat än att detta är ett verklig- hetsfrämmande skrivbordsresonemang oavsett om det används för eller emot tesen att Sovjetunionen är kapitalistisk. Dessutom är det ett exempel på sådana "subjektivistiska" argument som författarna på flera ställen gisslar SKP för och betecknar som ovetenskapliga och omarxistiska.

Byråkratens eller direktörens "beteende" kan inte gärna duga som måttstock på samhällets karaktär, långt mindre då hur de själva uppfattar sitt beteende. Inte skulle väl någon komma på idén att med samma bokstavstroga Marx-tolkning undersöka om de kapitalistiska länderna är kapitalistiska? Och ska man vara riktigt noga här, skulle "byråkraten" – och närmast då de som har ansvaret för den ekonomiska planeringen – mycket väl kunna vara "personifierat kapital", som Marx kallar det, utan att för den skull "direktören" behöver vara det. Den sovjetiske direktören som i citatet ovan inte verkar helt olik en kapitalistisk direktör skulle i så fall motsvaras av kapitalismens direktörer – alltså inte kapitalägarna själva, utan deras ställföreträdare i företagen

– och då skulle även hans beteende i citatet i allra högsta grad vara förenligt med påståendet att Sovjet är *kapitalistiskt* i stället för ett argument för motsatsen. Men var och en inser att detta resonemang har mycket litet med verkligheten att skaffa.

E/R har, som framgått, tillintetgjort en rad argument i KKP/SKP:s sovjet-kritik. Men egentligen är det en alltför blygsam uppgift för det material de presenterar. I stället för att ställa frågan "Är Sovjet kapitalistiskt?" – vilket ligger nära till hands i en polemik med KKP/SKP – hade det nog, enkelt uttryckt, varit mera fruktbart att försöka jämföra Sovjetunionen med en definition av *socialism*. Det är ju det saken i grund och botten gäller.

Manne Wängborg

NILS ELVANDER: *Skandinavisk arbetarrörelse*. Stockholm: LiberFörlag 1980

Nils Elvander har gitt oss en bredt anlagt översikt över socialdemokratiets utvikling. Med denne som en rød tråd får vi i virkeligheten ikke langt fra en samlet översikt over dansk, norsk og svensk politisk historie gjennom de siste hundre år. For å gjennomføre en så omfattende oppgave har han naturligvis vesentlig måtte holde seg til annenhåndskilder, men disse er også ytterst rikholdige, og han har visst å utnyttet dem på en stort sett mønstergyldig måte.

Først og fremst ønsker han å belyse forskjellene i socialdemokratiets styrke i Danmark, Norge og Sverige. Han undersøker derfor en rekke årsaksfaktorer. De utgjøres på den ene siden av ytre forhold: "økonomisk utvikling, samfunnsstruktur og politisk regelsystem i de tre länderna" (s 15). Og delvis dreier det seg om indre faktorer som partienes egen organisasjon, ideologi og taktikk. Elvander har ingen pretensjon om å gi "bindende, sluttgiltige orsaksforklaringar", han nøyer seg med å peke på "ett antal tänkbara orsaker" (s 21), gir sine grunner for å anta at disse har vært de mest betydningsfulle, og forsøker også å avveie deres relative betydning innbyrdes. I seg selv ingen liten oppgave.

Sine hovedresultater sammenfatter han i sluttkapitlet. Det viktigste har vært ulikhetene i samfunnsstruktur. Helt siden århundreskiftet har Sverige hatt den største og sterkeste industri. I Danmark begynte nok industrialiseringen noe tidligere, men jordbruket har forblitt dominerende helt opp til begynnelsen av 1960-tallet, mens industrien også i vårt århundre har fortsatt å være preget av mange små og halvt håndverksmessige enheter. Norge har stått i en mellomstilling. I dette ser Elvander hovedårsaken til at det svenske socialdemo-

kratiet lenge har vært sterkest og det danske svakest, med det norske i en mellomstilling.

Men også landenes politiske struktur har hatt betydning. Den tidlige demokratiseringen i Norge førte til en annen utvikling enn i nabolandene, der arbeiderbevegelsen allierte seg med de borgerlige liberale for å oppnå politisk demokrati. Dette skjedde ikke på samme måte med Det norske Arbeiderparti, som derfor skar ut i revolusjonær retning etter første verdenskrig og ble splittet i mellomkrigstiden. Det hadde delvis sammenheng med internasjonale strømninger etter bolsjevikrevolusjonen i Russland. Også under og etter annen verdenskrig har utviklingen i verdenssamfunnet hatt stor betydning. Det gjelder både økonomiske forhold og politiske, for eksempel dannelsen av NATO.

Likevel har etter Elvanders mening ulikheten i styrke mellom dansk, norsk og svensk sosialdemokrati også i etterkrigsperioden sin hovedårsak i landenes ulike samsfunnsstruktur og økonomi. I løpet av 1970-tallet har imidlertid disse strukturfaktorene minsket i betydning. Det er ikke lenger avgjørende for et sosialdemokratisk parti at industriarbeiderne stemmer på dette partiet som arbeiderklassens parti. Arbeiderne er blitt mer tilbøyelige enn før til å stemme på borgerlige partier, middelklassegrupper kan i større grad tenke seg å stemme sosialistisk. "Den minskede klassrøstningen innebær i sin tur att korttidsfaktorerna får ökad betydelse" (s 333), det vil si slike ting som lederskapsstil og politiske utspill i bestemte saker, både fra sosialdemokratiets side og fra konkurrenter til høyre eller venstre. "Avgörande för de socialdemokratiska partiernas förmåga att på längre sikt behålla eller öka sin styrka är . . . deras förmåga att vinna väljare i den hastigt växande servicesektorn" (s 140).

Anmelderen er helt enig i disse hovedsynspunktene. Også forfatterens detaljerte redegjørelser for utviklingen i alle tre land virker stort sett overbevisende. Ingen faktiske opplysninger av betydning synes å være feilaktige. Og selv om ikke alle vurderinger stemmer over ens med mine egne, vil det ha liten hensikt å regne opp de forholdsvis få stedene der dette er tilfellet i den vrimplende mengden av detaljer. Men et par metodespørsmål av mer almen art kan det være nærliggende å drøfte i sammenheng med Elvanders bok.

Bare for en enkelt periodes vedkommende har sammenlignende studier av skandinavisk arbeiderbevegelse vært foretatt i noen nevneverdig utstrekning før han gikk i gang med arbeidet. Det gjelder tidsrommet omkring første verdenskrig, som har vært gjenstand for atskillig diskusjon og analyse. Den slående ulikhet som vi finner i partienes utvikling nettopp da, får av Elvander karakteristikken "ett spennande samhällsvetenskapligt problem" (s 48). Emnet ble tatt opp alt i 1922 av his-

torikeren Edvard Bull. Senere har flere andre behandlet det, mest inngående William M Lafferty i to bøker fra 1970-tallet. Bull "framkastade tanken, att den snabba uppbyggnaden av en vattenkraftsbaserad storindustri i Norge efter 1905 skapat en socialt rotlös och därför revolutionärt sinnad arbetarklass". Lafferty har på grunnlag av statistisk analyse kunnet gi en viss, men bare sterkt forbeholden støtte til denne hypotesen. Elvander slutter seg stort sett til Lafferty, og peker for egen del på motsetningen mellom sentrum og periferi som en mulig forklaringsfaktor i tillegg. Slik motsetning har utvilsomt vært av særlig betydning i Norge.

Imidlertid kan det også være grunn til å se saken fra en annen synsvinkel, som er av metodisk interesse. Ved det emne vi står overfor er antallet "fall" lite, mens tallet på uavhengige variabler er stort, sier Elvander, og det er ikke lett å avveie mot hverandre virkningene av de mange forskjellige årsaksfaktorer. Oppmerksomheten konsentreres følgelig om dette, "den jämförande samhällsforskningens största problem" (s 21). Et annet problem blir da imidlertid skjøvet til side. De tre avhengige variablene kan også selv spille rollen som årsaksfaktorer. Arbeiderbevegelsen i det enkelte land er ikke bare blitt påvirket av hendinger i den store verden og av forhold innenfor vedkommende land selv, men også i større eller mindre grad av nettopp grannelandene. Den innbyrdes påvirkning mellom de skandinaviske land er nesten blitt borte i Elvanders fremstilling. Ikke helt. Han nevner så vidt s 38 og s 41 dansk og svensk innflytelse i Norge, han omtaler s 221 påvirkningen fra det svenske sosialdemokratiske etterkrigsprogrammet på det danske, han nevner s 294 det danske forbilde for navnet Fremskrittspartiet i Norge. Men langt mer kunne nok vært sagt om innbyrdes politiske vekselvirkninger de skandinaviske land imellom, kanskje især når det gjelder den eldre perioden. Edvard Bulls skrift fra 1922 synes i så måte å ha gitt forskningsdebatten om utviklingen rundt første verdenskrig en skjev start.

Rett nok falt det vel dengang naturlig for Bull å understreke forskjellene, den høyst ulike reaksjon i Skandinavia på en felles internasjonal innflytelse fra radikaliseringsbølgen etter den russiske revolusjon. Men dermed kom han til å konsentrere oppmerksomheten utelukkende om indre forutsetninger i hvert enkelt land. Han understreket særlig radikaliseringsprosessen i Norge som følge av at svære kapitalsterke bedrifter stod overfor en ny arbeiderklasse skapt ved rekruttering fra primærnæringene.

Her overdrev han nok en god del. De nye kjempebedriftene var så få at de nærmest kunne telles på en hånd, de hadde ikke skapt mer enn spredte arbeidergrupper. Bull ville saktens selv ha vært den første til å innrømme at han hadde latt seg rive med av sin egen

skriveglede, når han omtalte disse gruppene som en "klasse". Kanskje hadde han også i tankene anleggsarbeidere, ikke bare ved kapitalsterke enkeltbedrifter, men også ved mange nye veier, jernbaner og andre anlegg som ble satt i gang nettopp rundt første verdenskrig. Dessuten trakk han inn årsaksfaktorer av helt annen karakter. Forskjellene i demokratiseringen av det politiske system, som ble nevnt ovenfor, tillå han stor vekt. Videre understreket han et forhold som kanskje har vært nokså lite påaktet senere: "akademikerne har gitt den norske arbeiderbevegelsen et teoretisk innslag og en tilbøyelighet til konsekvens", skrev han, som skilte den ut fra den mer "empirisk-opportunistiske" svenske og ganske særlig den danske. Bull tenkte nok her bl a på menn som Kyrre Grepp og seg selv; kanskje kunne han vel så gjerne ha skrevet om *intellektuelle* som *akademikere*. Formannen i Norges sosialistiske ungdomsforbund, den ikke-akademiske journalisten Eugene Olausen, spilte fra 1917 av i noen år en betydelig rolle. Vi kan se karikaturer fra motstandere, der Olausen med sin lorgnett og sin skarpslipte penn troner på toppen av norsk arbeiderbevegelses maktpyramide, med føttene fast plantet på skulderen av andre førere.

Elvander hevder som nevnt at korttidsfaktorer idag er blitt viktigere enn før, og det har han trolig rett i. Han er bl a opptatt av akademikeren Olof Palmes lederrolle i svensk arbeiderbevegelse. Men Bulls ord om norske akademikere minner oss om at slike faktorer heller ikke tidligere har vært betydningsløse. Når navnet Olausen ble nevnt foran, kan det forøvrig også tilføyes at han og hans medarbeidere etter noen år ble utmanøvrert i sitt viktigste støttepunkt, Buskerud fylke, av en "høyresosialistisk" fraksjon. Nærmest ved et kupp klarte denne på et avgjørende tidspunkt å overta fylkesorganisasjonen og dermed sette de radikale utenfor for godt. De moderate forstod å gripe til i rette øyeblikk, å smi mens jernet var varmt og dermed gi jernet, partiorganisasjonen, en form som ble den varige. I et slikt tilfelle må det være riktig å tillegge korttidsfaktoren taktisk manøvrering en betydelig vekt, selv om det nok også kan sies at den får sin store virkning gjennom bestemte langtidsfaktorer, slik som et vel oppbygd organisasjonsapparat og en innarbeidet dagsavis – og at disse i sin tur får virkning på grunn av mer dyptliggende langtidsfaktorer: en stedegen arbeiderklasse som igjen er formet av bestemte produksjons- og eiendomsforhold.

La meg imidlertid komme tilbake til spørsmålet om den ene skandinaviske arbeiderbevegelsens betydning som årsaksfaktor i relasjon til den andre. Her er Norge et godt eksempel. Blant annet fikk vi etter arbeidernes nederlag i den svenske storstreiken 1909 mange innvandrere over grensen, til dels radikale som direkte var

satt på svarteliste i Sverige. Med atskillig rett kunne det nok hevdes at nettopp radikalismens tilbaketrengning i Sverige gav den økende styrke vest for Kjølén fra 1910 og utover. Innvandrere har jo forøvrig utgjort et radikalt element i flere land, særlig når de som i denne perioden for en stor del har bestått av unge menn, pågående og revet løs fra sitt hjemlige miljø, ugifte og ikke tyngt av familieansvar.

William Lafferty var den som tok opp til nærmere undersøkelse spørsmålet om innvandring kan ha vært en årsak bak radikalismen i Norge. Han beregnet korrelasjonen mellom prosent av innvandrere i befolkningen og andel av stemmer avgitt ved stortingsvalgene for henholdsvis det radikale og det moderate arbeiderpartiet. Han fant at jo større andel befolkningen hadde av innvandrere, dess større var overvekten for de moderate blant sosialistene. Nå kan vi ikke ut fra dette slutte at innvandrerne stemte moderat. Da ville vi foreta en økologisk feilslutning av nøyaktig den type som sosiologen Robinson pekte på i en kjent artikkel fra 1950: han påviste at jo større andel den amerikanske befolkning hadde av innvandrere, dess større var overvekten av lesekyndige i befolkningen. Men det betydde ikke at analfabetismen var mindre utbredt blant innvandrerne; tvert om, andre talloppgaver viste at forholdet var omvendt. Innvandrerne søkte seg imidlertid til de områder av USA der analfabetismen i den stedegne befolkning var lavest, for dette var industrialiserte strøk med gode arbeidsmuligheter. Den konklusjon som kan trekkes av Lafferty's norske undersøkelse, er bare at stortingsvalgstatistikken ikke kan gi oss noen veiledning. Innvandrerne var mest tallrike langs svenskegrensen, særlig i Østfold, som var den moderate norske arbeiderbevegelsens høyborg. Et eventuelt radikalt innvandrerelement var her ute av stand til å bryte igjennom.

Imidlertid foreligger andre ting som taler for at innvandrerne faktisk øvde en radikaliserende innflytelse mange steder, særlig i allarna ved anlegg rundt omkring i landet. Om dem er det mange beretninger. De var kraftige, pågående menn med farlige og vanskelige arbeidsforhold, vågelystne og fri for forsørgeransvar. Også på lederskapsnivå gjorde innvandrerne seg gjeldende i radikal retning. En mann som agitatoren Albin Eines spilte en viktig rolle. Han var riktignok opprinnelig norsk, men hadde oppholdt seg mange år i Sverige før han kom tilbake og begynte å virke i Trøndelag etter den svenske storstreiken av 1909. Også mer direkte påvirkning fra radikal svensk ideologi var merkbar. Hinke Bergegren var ofte i Norge etter 1905, og med sin syndikalisme satte han sterkt preg på det aktive sosialistiske ungdomsforbundet.

Påvirkning fra dansk arbeiderbevegelse har også vært sterk i Norge, men den gikk nærmest i motsatt retning

og gjorde seg tydeligst gjeldende i en noe tidligere periode. Blant annet fikk Det norske Arbeiderparti sitt første prinsippprogram i 1890-årene etter utkast av den danske håndverkeren Carl Jeppesen, som tidlig slo seg ned for godt i Norge, i en lang årrekke var partiets fremste mann på riksbasis og en tid også ordfører i hovedstaden.

Hva antallet angår, har innvandrerne fra Sverige utgjort hovedtyngden, uten at statsvitenskapen kan hjelpe historieforskningen med å tallfeste deres politiske betydning. Men på andre måter kan analyse av historisk statistikk ofte være til hjelp. Historikerne har neppe alltid helt hatt syn for mulighetene, særlig ikke i eldre tid. Edvard Bull var imidlertid klar over dem, selv om han tok visse forbehold. Han nevnte at de moderate fikk mindre enn halvparten av de radikale sosialistenes stemmer ved stortingsvalget i 1921, men tilføyde i en fotnote: "I virkeligheten står dog visstnok høyresosialistene enda noe svakere enn disse tallene gir uttrykk for, idet det blant deres velgere synes å være atskillige halvborgerlige elementer". Derimot så han med optimisme på de mange stemmene som var avgitt for hans eget radikale Arbeiderparti. Dette regnet han for å være "praktisk talt helt et proletarisk parti". Han gjorde rett i å ta forbehold, men burde tatt det på en litt annen måte. Stemmegivning for det ene eller andre arbeiderpartiet betydde ikke uten videre tilslutning til enten en radikal eller en moderat politikk. Tallene alene talte ikke i 1921 noe klart språk. Sammenholdt med tidens aviser og annet dokumentarisk materiale kan de imidlertid gi oss god hjelp, og deres utsagn viser seg ved nærmere eftersyn å gå nokså tydelig i en annen retning enn Edvard Bull gjettet på.

Et fylke som Buskerud innehadde litt av en nøkkelposisjon. Her stemte velgerne i overveldende grad på det partiet som Bull regnet for helt proletarisk, som selv tok betegnelsen revolusjonært, og som ifølge sine nye vedtekter var strengt underordnet et sentralisert styre i hovedstaden med Martin Tranmæl i spissen. Men det manglet en god del på at partipraksis stemte med de nye vedtektene. Selv om formell fraksjonsdannelse opphørte, trådte ingen fullstendig sentralisering i stedet. Tranmæls personlige innvirkning på norsk arbeiderbevegelse tillegges stor betydning av Elvander – litt for stor etter mitt skjønn. Her blit det naturligvis langt på vei tale om rent skjønnsmessig vurdering. Men det er verd å legge merke til en ting som utviklingen i Buskerud fylke. Der hadde Kristiania aldri vært bestemmende, Tranmæls gamle maktbase Fagoppositionen hadde heller aldri fått innpass der, og fylket fortsatte etter første verdenskrig å være like uavhengig av hovedstadsledelsen som før. Kom Tranmæl og professor Bull på besøk til Drammen under valgkamp, ble nok deres taler gjengitt i fylkets partiavis, men på en måte som temmelig

demonstrativt stilte dem begge i skyggen av en lokal ubetydelighet og gav klar beskjed om at her fikk de holde fingrene av fatet. I Buskerud pågikk fra 1918 til 1923 en dragkamp mellom to lokale ledergrupper, og hverken den ene eller den andre godtok Tranmæl-linjen. I siste omgang vant de moderate overtaket. Fylkets 18–19 000 arbeiderpartistemmer ble deretter i virkeligheten ikke lagt i radikalismens vektskål, men i moderasjonens. Buskerud-lederne ble drivkraften i en prosess som førte til forsoning med "høyresosialistene" i 1927 og det forente Arbeiderpartis regjeringsforsøk i 1928. Statistikken belyser noe av bakgrunnen for utviklingen, men ikke alt.

Både statistisk og mer tradisjonell metode har sin berettigelse. Historikerne kan nok stundom ha hatt grunn til å se med en viss mistanke på statistiske analyser, men mistenksomheten synes i enkelte tilfelle å ha gått vel langt. Åpenhet for inntrykk fra begge sider må anbefales. Og i så måte er Nils Elvanders bok forbilledlig. Han viser i høy grad vitenskapelig åpenhet. Første tredjedel, som omhandler perioden før 1945, er preget av godt kjennskap til det viktigste historiske materiale. Og i de neste to tredjedeler, vel 200 sider i alt, gjør han seg nytte av våre dagers omfattende statsvitenskapelige data og analyser foruten å trekke inn en rekke samtidshistoriske verker til belysning av emnet. Resultatet er blitt både grundig og allsidig, samtidig som leseren får en pålitelig oversikt. Tabeller og diagrammer er valgt ut med godt skjønn. Trykkfeil ser nesten ikke ut til å forekomme. Men det ville vært en fordel med en egen alfabetisk liste over den rikholdige litteraturen, så kunne heller notene bare ha inneholdt summariske henvisninger til forfatternavn og årstall.

Og endelig kan det spørres om selve titelen *Skandinaviske arbetarrörelse* virker dekkende, når emnet et sosialdemokratiet i form av partier og fagbevegelser. Forfatteren behandler også partiene til venstre for sosialdemokratiet, men bare slik han behandler de borgerlige, nemlig i den grad deres styrke og deres opptreden har påvirket sosialdemokratiets skjebne. Iblant regnes også disse partiene med i begrepet arbeiderbevegelse, sier han, men fortsetter: "Detta är inget skäl att här ta med dessa partier" (s 15). Man trenger neppe selv å høre til på ytre venstre fløy for å finne den uttalelsen noe tvilsom.

Sten Sparre Nilson

AARON WILDAVSKY: *Speaking Truth to Power. The Art and Craft of Policy Analysis*. Boston: Little, Brown and Company 1979

Vad är policyanalys? Ett nytt sätt att studera den offentliga politiken eller, som många hävdar, ett nytt namn på gamla ting? Något som europeiska statsvetare sysslat med i långliga tider och som nu amerikanska kolleger flockas kring med falska anspråk på originalitet?

Vid närmare eftertanke är det naturligtvis så att svaren på dessa och liknande frågor inte kan ges i termer av antingen – eller, utan måste nyanseras åtskilligt. Under rubriker som "public policy analysis", "policy studies" och "policy sciences" återfinns både nytt och gammalt, både originella ansatser vid studiet av offentlig politik och trista upprepningar där bara terminologin är ny. Istället för att söka essensen i denna mångfald bör man kanske ta det för vad det är: ett starkt ökat intresse – betingat av både inom- och utomvetenskapliga faktorer – för studiet av den offentliga verksamhetens villkor. Eftersom syften och disciplinbakgrund varierar åtskilligt hos policyanalytiker av skilda slag är det knappast ägnat att förvåna att variationen är stor vad gäller synsätt och metoder.¹

En grov tudelning av företeelsen policyanalys är ändå ofta förekommande i litteraturen. Dels kan man för det första urskilja en huvudvariant som är klart normativ till sin inriktning och som syftar till att påverka enskilda beslut. Dess hemort är i typfallet den offentliga byråkratin. Vi känner den under namn som systemanalys, operationsanalys, kostnads-intäktsanalys, utvärdering. Hecló har kallat denna inriktning "programmatic analysis".²

Dels har vi en andra huvudtyp som Dye kallat "policy-determination analysis".³ Utövaren är i typfallet den universitetsanknutne statsvetaren. Analysens syfte är att utveckla empiriska teorier som kan förklara ett visst policyinnehåll. Vetenskapssynen påbjuder ett klart isärhållande av fakta och värderingar, av analys och aktion.

Denna grova tudelning av förekommande policyanalys lämnar uppenbarligen åtskilligt utanför. David Krusé har i sitt pågående arbete om policyanalysens uppkomst och utveckling i USA identifierat en viktig tradition som han ger namnet "critical policy analysis".⁴ Den kritiska policyanalysen, så som den karakteriseras av Krusé, är inte bara sysselsatt med formellt definierade offentliga åtgärder utan med "the general character of societal value configurations". Den har sina rötter i den amerikanska (och i viss mån engelska) pragmatismen, i synnerhet som denna manifesterats i studiet av "social policy" – ett begrepp som ju är mycket vidare än vår "socialpolitik". Den kritiska policyanalysen syftar mer till "the generation of social knowledge than abstract theory". Den avser att vara en samhällsforskning "which

is not divorced from action".

Bland prominenta företrädare för den kritiska policyanalysen nämner Krusé bl a Martin Rein, Richard Titmuss och Gilbert Steiner.⁵ Alla har det gemensamt att de utövat sin kritiska policyanalys "från vänster", åtminstone i den meningen att de varit markerade anhängare av en utbyggd välfärdsstat.

Det finns nu anledning att lansera en annan och starkt tillväxande subkategori inom den kritiska policyanalysen, den "nykonservativa". Inom framförallt amerikansk samhällsvetenskap frodas denna sedan några år; där liksom här är det delvis en fråga om en återspeglning av det allmänna kulturklimatet. De nykonservativa policyanalytikerna flockas kring forskningsmiljöer som Hoover Institution vid Stanford och är rikligt representerade i tidskrifter som *Public Interest*. En av banérförarna är Aaron Wildavsky.

Vad är då policyanalys enligt Wildavsky? I en intervju med honom som jag företog för den illustra tidskriften *Politologen* för några år sedan bad jag om en definition. Svaret kom raskt:

My empirical observation is that direct discussions of defining policy analysis are futile, innane, or worse. Actually, I have been engaged in writing about policy analysis the last years, but almost always I have done it not by knocking at the front door so to speak, but by finding various side doors or rear entrances.⁶

Vid samma tillfälle lovade han att i sinom tid publicera en "primer", ett slags handbok i policyanalys. Och nu har den alltså kommit.

På mer än fyrahundra sidor ges i *Speaking Truth to Power* Wildavskys syn på vad policyanalys bör syfta till och hur den bör bedrivas. Tre förhållanden har enligt författaren själv bidragit starkt till att forma hans synsätt. För det första det faktum att han i slutet av 1960-talet utnämndes till Dean för Graduate School of Public Policy vid Berkeley-universitetet. I ett appendix omtrycks den tidigare vitt spridda uppsatsen om "Principles for a Graduate School of Public Policy" där Wildavskys utbildningsfilosofi utvecklas. Ett kännetecknande drag i hans version av policyanalysen är dess inriktning på "professionell kunskap", en uppsättning principer för den nya professionen av policyanalytiker. Karakteristiskt är också att denna profession består med en etik; mer härom nedan.

För det andra har Wildavskys policyanalys influerats av "Great Society's" uppgång och fall i USA under 1960-talet. Som antytts tillhör Wildavsky den stora skara amerikanska samhällsvetare som anser att detta "experiment" i välfärdsstatsbygge på ett närmast konklusivt sätt visar välfärdsstatens inneboende begränsningar.

Slutligen nämner Wildavsky sina studier av budgetprocesser som en av de viktigaste faktorerna som format hans synsätt: dessa lärde honom att inte skilja på ekonomi och politik. Från att en gång ha varit statsvetare, "I now think of myself as a political economist".

För Wildavsky är policyanalys både "art" och "craft", både en konst och ett hantverk. I det första avseendet handlar det om kreativitet:

Policy analysis is art. Its subjects are public problems that must be solved at least tentatively to be understood . . . Policy analysis must create problems that decision-makers are able to handle. (. . .) Policy analysis is finding problems worth solving (ss 15, 389).

Mycket har skrivits om kreativitet – men våra insikter är ringa, oavsett om det gäller forskning eller offentlig politik. Följaktligen: "If a book about policy analysis were to deal with the invention of new alternatives, that is with creativity, there would be little to say". (s 387) Men policyanalys är hantverk också. Och här finns utrymme för diskussion om principer och konkret innehåll.

Policyanalysen är tekniskt föga utvecklad. Det mesta är lånegods från andra, mer väletablerade discipliner. Det gör det frestande att definiera den i termer av dessa, att använda "the cartographic approach":

A lot of 'stake claiming' goes on in defining policy analysis. The landscape of our knowledge is surveyed and boundaries that delimit the domain of each discipline are drawn. . . Explorers bearing the ensign of policy analysis seem bewildered by this scramble for territory. They expropriate lands claimed by political scientists decades ago and more recently by planners and public administrators. They skirt the edges of economics, law, organizational theory, and operations research. . . (T)hese analytic explorers must be denizens of all domains, free to cross borders and trade for the offerings of each discipline (ss 385 f)

Policyanalysen "does not fit neatly into the disciplinary map" och bör alltså karakteriseras på annat sätt. Wildavskys sofistikerade – och därför knappast kristallklara – angreppssätt bygger på identifieringen av tre genomgående "spänningar" ("tensions") som kännetecknar all offentlig politik: (a) "resources vs objectives", (b) "social interaction vs intellectual cogitation", och (c) "dogma vs skepticism".

Den första "spänningen" gäller alltså mål vs medel eller resurser. Enligt Wildavsky har alltför mycket offentlig politik, liksom alltför mycket policyanalys (inom ramen för t ex programbudgetering), kännetecknats av en åtskillnad mellan målsättningen och tillgängliga resurser.

Hans ambition är nu "to rehabilitate rationality, not as either resources or objectives, but as the relationship between them". I anslutning till det inkrementella synsättet som det utvecklats av framför allt Charles Lindblom, ser Wildavsky policyanalysen som en "rekonstruktiv" analys där mål och medel knappast går att åtskilja, där de ständigt förändras i ljuset av nya förutsättningar. I denna typ av beslutsfattande löser man inte problem en gång för alla, man omformulerar dem.

Instead of thinking of permanent solutions we should think of permanent problems in the sense that one problem always succeeds and replaces another. (. . .) In a word, the solution is part of defining the problem. (. . .) My aim is to alter the prevailing conception of policy analysis from problem solving to problem succession (ss 5, 3, 23).

Om något är kärnan i Wildavskys variant av policyanalys så är det principen om alternativkostnader. (På en vägg i en av föreläsningssalarna vid Graduate School of Public Policy i Berkeley står att läsa: "There is no free lunch".)

For public-sector analysis . . . the opportunity-cost doctrine offers two clear principles. First, if a private market price exists . . . it has to be recognized at least as a minimum cost to be outweighed by some other values. . . Second, whether or not relevant prices exist, the logic of cost as an alternative dictates we recognize that, subject to budget restraints as we are, the cost of any government program is other programs foregone by use of resources (s 174).

I betydande utsträckning bör alltså policyanalysen dela egenskapen att vara en "dismal science" med de ekonomiska vetenskaperna.

Den andra huvudtypen av "spänning" i offentlig politik gällde alltså "social interaction vs intellectual cogitation". Vad är nu detta? Återigen kan vi säga att Wildavsky bygger på Charles Lindbloms idéer. Den senare har i olika skrifter, hittills mest utförligt i ett par kapitel i *Politics and Markets*, diskuterat vilken roll "interaction" respektive "analysis" spelar i samhälleligt beslutsfattande.⁷ Greppet är enligt min mening mycket fruktbart, men jag ska inte här gå in på detta utan konstatera att i Wildavskys version i stort sett likställs "social interaction" med "politik" och "marknad" medan "planering" i idealtypsform får beteckna "intellectual cogitation". Var kommer policyanalysen in i bilden?

Policy analysis is an effort to combine elements from the two traditions – infusing social interaction with intellectual direction and vice versa. (. . .) The highest form of analysis is using intellect to aid interaction between people. (. . .) If the reader will allow me my preference

for two-thirds politics and one-third planning, this hybrid of social interaction and intellectual cogitation may be called policy analysis . . . (. . .) Doing oneself out of job is the best way to do analysis (ss 116, 17, 124, 278).

Den tredje "spänningen", slutligen, rör "dogma vs skepticism". Hur mycket ska vi ta för givet för att effektivt kunna ifrågasätta annat?

Skepticism depends on dogma; however one puts it: if some things are to be challenged, most must be beyond criticism. The skepticism prized in a self-conscious society must rest on a substratum of dogma. Drawing the line between dogma and skepticism, between what will be open to criticism and what not, is a primary task, even a presupposition, of policy analysis. . . (s 206)

I vad jag anser vara bokens bästa kapitel, "The Self-Evaluating Organization" (en tidigare publicerad uppsats), analyserar Wildavsky vad som krävs för att en organisation skall bli "självlärande" och kontinuerligt kritisera sin egen verksamhet. Kapitlet utgör en mycket subtil analys av policyanalysens möjligheter. En lärdom som förmedlas är att om analytiker ska tränas i någonting utöver alternativkostnadstänkande så är detta analys av "organizational incentives" – "a perennial (perhaps the paramount) problem of policy analysis" (s 37).

Kapitlet "The Self-Evaluating Organization" innehåller också mycket av vad Wildavsky har att säga positivt om problemet "dogma vs skepticism". Policyanalytikern måste inrikta sin verksamhet på förslag som ökar organisationers förmåga att upptäcka och korrigera begångna misstag.

(T)he essence of policy analysis is learning to recognize and correct errors. (. . .) Analysts should value policies by the extent to which they permit learning, the ease by which errors are identified, and the motivation produced by organizational incentives to correct error (s 389, 392).

Kriteriet "korrigering av misstag" är centralt i Wildavskys argumentering för marknadslösningar såsom generellt att föredra framför planering, men också för andra element i vad som sammantaget kan kallas det ideologiska innehållet i den version av policyanalys som lanseras i *Speaking Truth to Power*. Ty förutom "art" och "craft" är Wildavskys policyanalys en "ethos", en uppsättning värderingar för en profession. Policyanalytiker à la Wildavsky föredrar som sagt marknadslösningar. De är också konservativa i den meningen att de föredrar små förändringar framför stora. Dessutom värdesätter de konsensus i hög grad (ss 274 ff). Vidare:

(P)olicy analysts should be advocates of citizen participation. Designing policies that facilitate intelligent and effective participation is an essential task of policy analysis. (. . .) Analysis must deal with individual capacity to act, and collective capacity to regulate the resulting social relationships (ss 255, 278).

Wildavsky deklarerar också sin "bias toward federalism". Om inte ovedersägliga bevis tyder på motsatsen, antas det att "interaction among a larger number of smaller units produces better service to citizens than cogitation by a smaller number of larger ones" (s 143).

Dessa och andra värdemässiga ståndpunkter är naturligtvis viktiga vid bedömningen av Wildavskys modell för policyanalys, men av än större intresse är hans syn på policyanalytikerns roll i förhållande till valda beslutsfattare. Vad har Wildavsky att säga om det sk teknokratiproblemet? Faktum är att någon explicit diskussion inte förs. Föga förpliktande sägs att policyanalytikern inte ska ersätta politikerna utan fullgöra "the ancient task of speaking truth to power" (ss 12, 126). På vems uppdrag? Sitt eget, förefaller det. Analytikerns roll "includes action". (s 6) "The purpose of analysis is to join knowledge with power" (s 9). Utbildningen av analytiker avspeglar denna aktivistroll:

It is appropriate for a course in political science to convey an understanding of the political process; a related course in public policy would stress modes of intervention. We use knowledge of what is to move closer to what ought to be; the emphasis is on change (s 413).

Analys handlar om vad som bör göras, och "as it is in part rhetoric, it should be persuasive" (s 13).

In practice, analysts as experts are more likely to follow their own values than to have preferences imposed upon them. . . Analysts, when asked to help solve a problem are likely to reform it (s 352).

Denna nya teknokrati av policyanalytiker går helt fri från den skarpsinniga analys som återfinns i vad som enligt min mening är bokens näst bästa kapitel, "Policy As Its Own Cause" (också tidigare publicerat). Där pekas bland annat på professioners roll i den offentliga politiken. Wildavsky skulle förmodligen invända att hans policyanalytikerns främsta mål bör vara att göra sig själv överflödig. F-n tro't.

Wildavskys ideologiska utgångspunkter är alltså tydliga, men jag vill inte förmedla intrycket av att detta är en nykonservativ kampskrift. Mitt samlade omdöme är snarare att *Speaking Truth to Power* är en av de bästa samhällsvetenskapliga böcker jag haft förmånen att läsa. Den som av dogmatiska skäl avstår från dess rejälä dos

skepticism mot vårt välfärdssamhälle, gör enligt min mening en felaktig avvägning mellan mål och resurser. En förstärkt förmåga till "intellectual cogitation" utlovas även för den som inte har Wildavskys tilltro till "social interaction" i form av marknader.

Rune Premfors

Noter

- ¹ Detta förhållningssätt rekommenderas bl a av W I Jenkins, *Policy Analysis: A Political and Organizational Perspective* (New York 1978).
- ² Hugh Heclo, "Review Article: Policy Analysis", *British Journal of Political Science*, Vol 2 (1972), ss 83-108.
- ³ Thomas Dye, "Politics versus Economics: The Development of the Literature of Policy Determination", *Policy Studies Journal*. Vol 7, No 4 (Summer 1979), ss 652-662.
- ⁴ David Krusé, opublicerat manus, John F Kennedy School of Public Policy, Harvard, 1979.
- ⁵ Av speciellt intresse är Martin Rein, *Social Science and Public Policy* (Harmondsworth 1976).
- ⁶ *Politologen* 1976:2, s 8.
- ⁷ Charles E Lindblom, *Politics and Markets. The World's Political-Economic Systems* (New York 1977), kap 19 och 22; se även Lindblom & David K Cohen, *Usable Knowledge. Social Science and Social Problem Solving* (New Haven 1979).

Litteraturnotiser

Gränsskiktsorganisationer mellan regeringskansli och centrala ämbetsverk

Den offentliga sektorn har under de senaste årtiondena expanderat kraftigt. Samhället har påtagit sig uppgifter inom allt fler områden. Som en följd av detta har myndigheterna blivit både fler och mer differentierade. Den härigenom ökade komplexiteten och beröringspunkterna mellan olika verksamheter har gjort att trycket på det politiska systemet blivit allt större. Kraven på samordning, flexibilitet, planering och utvärdering ställs därför allt högre.

Ett led i dessa samordnings- och flexibilitetssträvanden torde de allt talrikare organen på gränsen mellan regeringskansli och centrala ämbetsverk utgöra. Dessa organ benämns gränsskiktsorganisationer. Exempel på sådana är råd, delegationer och nämnder. Organisationsformen har undersökts vid Statsvetenskapliga institutionen i Lund på uppdrag av turist- och rekreationspolitiska utredningen. Detta har skett dels mer översiktligt och dels genom en fördjupning i ett mindre antal organ. Kartläggningen har skett genom bland annat intervjuer med företrädare för de undersökta organen. Undersökningen kan ses som en pilotstudie till en mer omfattande behandling av statsförvaltningens utveckling.

En jämförelse mellan 1960 och 1979 visar på en markant ökning av organisationsformen. Organen har valts i statsskalendern under rubriken "Till x-departementet hör följande centrala ämbetsverk, m m". Under perioden mer än tredubblades de organ som var föremål för undersökningen. Ökningen var särskilt kraftig inom social-, finans- (budget- och ekonomi) och industridepartementens områden.

Av de drygt 200 organen 1979 utgjordes fyra femtedelar av råd, delegationer och nämnder. Organens benämningar bör emellertid inte ses som någon enhetlig indelning. I många fall torde det vara fråga om "ad hocbenämningar". Dock torde råden kunna klassificeras som relativt tunga organ, generellt sett tyngre än nämnderna. Svårare är det att dignitetsbestämma organ av typ beredning och delegation.

Studien har bekräftat de motiv för bildande av denna organisationstyp som i mer generella termer anges i den

organisationsteoretiska litteraturen, framför allt att förbättra samordningen mellan olika samhällsaktörer. Vidare har många organ bildats till följd av ny lagstiftning, medan ytterligare andra tillkommit genom uppgiftsoverflyttningar från andra organ.

Rollen som samordnare präglar i mycket verksamheten och dess inriktning. Organen ska på olika sätt bedriva informations-, initierings- och utvecklingsverksamhet. Utredningar spelar härvid en betydande roll. Representanter för olika intressegrupper deltar som regel i detta utredningsarbete. Organen ska vidare verkställa av regering och riksdag fattade beslut. Oftast rör det sig om medelsfördelning. Styrningen upplevs, med undantag för medelsfördelningen, som ganska liten.

Organens kontaktmönster är omfattande. Detta gäller såväl kontakter med andra offentliga organ som med olika organisationer. Ett undantag från detta utgörs av de politiska partierna med vilka man har få kontakter. Personalunioner utgör ett viktigt led i kontaktmönstret. Sådana unioner kommer främst till uttryck genom att personer som är styrelseledamöter i ett organ har uppdrag även i andra organ med anknytning till verksamhetsområdet.

Flertalet organ har ändrat sin organisation under den tid de existerat. De hittillsvarande förändringarna har bland annat inneburit att kanslier bildats och tillväxt.

En näraliggande frågeställning rör den framtida utvecklingen. Kommer dessa gränsskiktsorganisationer på något sätt att ombildas till centrala ämbetsverk eller utgör de effektiva instrument för att genomföra statsmakternas beslut, samtidigt som de är relativt sett lättare att avveckla än ett centralt ämbetsverk? Ett försök att besvara denna frågeställning utgör en naturlig fortsättning på den här refererade studien.

Bengt Johannesson

Referens

Bengt Johannesson, De fristående organen. Gränsskiktsorganisationer mellan regeringskansli och centrala ämbetsverk. Statsvetenskapliga institutionen, Lund. Meddelande 1980:5.

Massmedial nyhetsbör

Alla, statsvetare och andra, som intresserat sig för massmediefrågor har upplevt den närmast oöverstigliga svårigheten att hålla sig à jour med aktuell masskommunikationsforskning inom de olika humanistiska och samhällsvetenskapliga disciplinerna. Det är därför glädjande att styrelsen för NORDICOM (Nordiska dokumentationscentralen för masskommunikationsforskning), med stöd av Nordiska ministerrådet, tagit initiativ till utgivning av nyhetsbrevet NORDICOM-information, som förhoppningsvis kommer att bli en förbindelselänk mellan och informationsbör för alla i de nordiska länderna med intresse för masskommunikationsforskning.

Det första numret av NORDICOM-information inleds med några specialartiklar. I fyra artiklar presenterar forskare i Danmark, Finland, Norge och Sverige masskommunikationsforskningen i respektive land. I en annan artikel redovisas den s k MacBride-kommissionens slutrapport "Many voices, one world" och dess behandling vid UNESCOs generalkonferens i Belgrad. Dessutom innehåller informationsbladet bl a ett antal rubriker som kommer att vara fasta avdelningar i varje nummer. Där presenteras nyutkommen litteratur, aktuella forskningsprojekt, konferenser m m.

NORDICOMs nordiska informationsblad planeras fortsättningsvis att utkomma med fyra nummer per år. Två årliga utgåvor på engelska är tänkta att bli nordisk masskommunikationsforsknings kanal ut till omvärlden. Förutom nyhetsbrevet ger NORDICOM årligen ut en bibliografi som innehåller en förteckning över de böcker, rapporter, artiklar etc som dokumenterats vid de fyra nordiska dokumentationscentralerna. För varje titel finns en uppgift om författare, forskningsinstitution samt en kort sammanfattning av innehållet. Till bibliografin hör ett författarregister och ett key-words-register.

NORDICOMs arbete bedrivs än så länge bara som en försöksverksamhet. Försöksperioden sträcker sig fram till 1982 års utgång. En fortsatt, förhoppningsvis permanent, verksamhet är i hög grad avhängig det intresse som visas för NORDICOMs nyhetsbrev och bibliografi.

Mats Sjölin

Referens

NORDICOM-Information, MASSKOMMUNIKATION, Aktuell forskning i Norden. Utgiven av NORDICOM, Statsvetenskapliga institutionen, Storgatan 13, 411 24 Göteborg.

Tidskriftsredaktörens dröm

Kära läsare!

Tänk er ett tidskriftshäfte, som rymmer bidrag av bland andra D E Apter, Brian Barry, Karl Dietrich Bracher, Bernard Crick, Ralf Dahrendorf, Karl W Deutsch, S E Finer, Bertrand de Jouvenel, F F Ridley, Leonard Shapiro, Martin Seliger, Hugh Seton-Watson och Edward Shils. Ni invänder kanske, att ett sådant häfte inte existerar annat än i redaktörens drömvärld. Men faktum är, att häftet finns i sinnevärlden, nämligen som Volume 15 Number 3/4 av *Government and Opposition*. I ett förord får man besked om tillkomsthistorien:

To celebrate our fifteenth anniversary we invited members of our editorial and advisory boards to give us a personal appreciation of twenty five years of political thought. Historians on the board have refrained from participation since this is essentially a debate among political scientists. We have been gratified to see that almost all our colleagues responded to our invitation, and paused for a moment to reflect on and to communicate to others the flavour of their own intellectual pilgrimage.

Var genväret på redaktionens vädjan förvånande stort? Kanske inte, om man får tro Brian Barry:

How could anyone resist the temptation to talk about everybody's favourite subject – themselves – when it is enhanced by the flattery implicit in the suggestion that other people might be interested? So easy too: just a few thousand words about changes in the discipline in the last twenty-five years and the way in which one sees it.

Det säger sig självt, att de sammanlagt 21 bidragen är mycket olika utformade. Några skribenter ger personligt präglade översikter över delområden inom statskunskapen. Om "The Passing of Development Studies" skriver D E Apter. Hans slutord lyder:

The point is not to throw out theory but to identify those new problematics which older theories have ignored. Seers may be correct. Developmental theory may in fact be coming to an end. But that is only a necessary condition for redefining the questions. Personally, I believe that we need a third place to stand when contemplating the next round of developmental change. If I were to summarize the greatest change in my own perspective on these matters over the years it would be this. I began my career firmly dedicated to the proposition that philosophers only interpreted the world when the job was to change it. I now believe that the only way to change the world is to interpret it.

Inte så få av medarbetarna i jubileumshäftet har direkta erfarenheter av totalitära regimer. Ett exempel utgör Karl Dietrich Bracher, soldat i den tyska armén 1940, krigsfånge i Afrika 1943 och senare i USA. Som vetenskapsman är han känd främst för sina arbeten om Hitlers Machtübernahme 1933. Sina erfarenheter från de senaste årtiondena summerar Bracher så här:

Our generations has lived through the bitter and extreme experiences of decaying democracies and of mass murdering dictatorships, but also through the unexpected chance of democratic revival. (I have tried to state this experience in my latest book, *Europa in der Krise*, 1979.) This puts us in a position also to warn and to work against the dangers of an inflated social science, which is confusing the minds of students and dominating public opinions – the danger of forgetting the lessons of history, and of neglecting the basic values of moderation and pluralism in politics. Social science, instead of losing its path between the micro- and macro-worlds of computer statistics and futurological visions, has to regain a firmer sense of the historical and the moral dimension of human coexistence. This means resisting both temptations: unlimited progressivism at any costs, and sheer resignation before the persuasions of power.

"Svindlande höjder", kunde vara en lämplig svensk rubrik på Karl Deuschs bidrag, "A Voyage of the Mind, 1930–1980". När skildringen börjar, var Deutsch arton år och medlem i det sudettyska socialdemokratiska partiets ungdomsförbund. Som nybliven doktor deltog han i augusti 1938 i en världskongress i USA som representant för tyska socialdemokratiska studenter. Münchenöverenskommelsen några månader senare gjorde honom till politisk flyktning.

Deuschs nya akademiska start började vid Harvard. Sedan gick det raskt vidare: nya bekantskaper, andra universitet, vetenskapliga konferenser, en rikhaltig produktion. Inte minst intressant är beskrivningen av den intellektuella miljön vid Harvard och MIT:

A profound influence on my thinking arose from the friendship with the mathematician Norbert Wiener, who was developing the then new field of cybernetics, together with Warren McCulloch, Walter Pitts, Oliver Selfridge, Walter Rosenbluth, Jerome Lettvin, Mary Brazier and others – a remarkable collection of powerful minds. In Wiener's informal 'seminar' in the backroom of a nearby restaurant these young scientists, as well as Paul Samuelson, Jerome Wiesner, Frank Piore, Julius Stratton and other research leaders would take part in these discussions which were a great experience for me. The viewpoint of cybernetics – that is, of the theory of communication and control – became one of my lifelong concerns.

A parallel experience arose after the war from the monthly meetings of the 'Unity of Science' group where

Harvard and MIT faculty members met. Here the moving spirits were the physicists Philip Frank, Percy W Bridgeman and Gerald Holton, the electrical engineer Philippe Le Corbeillier, the linguist Roman Jakobson, the logician W V O Quine, the historians of science I Bernard Cohen and Thomas Kuhn, and more indirectly the philosopher Charles Morris, then at the University of Chicago. Through this group again the philosophical and interdisciplinary side of my interests was strengthened.

"The British Way" beskrivs kvickt och elegant av Bernard Crick. Han citerar bland annat det råd han fick, när han var på väg att lämna nationalekonomin och göra statskunskapen till sitt huvudämne: "Government's easy, just reading books". Sedan dess har han läst åtskilliga böcker och även skrivit en hel del själv, senast en biografi över Georg Orwell.

Crick menar att statskunskapen har utvecklats i rätt riktning under senare år, och hans framtidsbedömning är ganska optimistisk:

I think that political studies in the coming decade will get drawn more closely in nearly every aspect into political practice, into an indirect but vital relevance, not a blind partisanship, in response to the growing crisis of our economy and polity. But that is not the only possible response. Ivory towers have thick walls and some people (among them, incidentally, both Marxists and pluralists) prefer to be eunuchs or voyeurs.

En pessimistisk bedömning av statskunskapens framtidsutsikter gör däremot F F Ridley. Tonen anges redan i rubriken: "If the Devil Rules, What Can Political Science Achieve?" Logiskt nog lyder slutorden så här:

So much of political science now seems to me irrelevant to the problems of our time. Deliberately irrelevant, too often, either because it avoids the crucial problems in pursuit of the empirically researchable or because it operates at a theoretical level so generalized that it explains nothing that seems to matter here and now. In the face of the horrors of Cambodia, what does it help us? And if that is an easy platitude, then there are horrors nearer home, smaller in scale but more immediate in impact, at least if one lives in Liverpool. Political science should be the master science; it seems to have become marginal. I would like to think the fault lay with the practitioners of the discipline and that, refocused, the discipline could explain, predict and prescribe how the polity should be organized to be as its best. The fault, however, may lie in politics itself, not just in its students. Theodor Adorno, I believe, said that there was no place in the world for poetry after Auschwitz and Belsen – an understandable reaction, though wrong. More pertinent: what can the political scientist write after the holocaust? If the world is ruled by the devil – and I find it in-

creasingly hard to escape that view – then it is necessarily incomprehensible and the future of political science is bleak.

Det vore frestande att fortsätta citatens rad, men det anförda må vara nog. I sammanhanget har jag ett förslag till läsekreten.

Självbiografiska artiklar har knappast förekommit i *Statsvetenskaplig Tidskrift*, i varje fall inte under senare år. På sin höjd har man i något enstaka bidrag kunnat finna lätt memoarbetade inslag, exempelvis i Nils Stjernquists nekrolog över Fredrik Lagerroth (1975, s 49 ff) eller i Thomas Hörbergs beskrivning av tillkomstens av publikationen "Utrikesfrågor" (1980 s 187). Att statskunskapare sällan eller aldrig talar i första per-

son singularis är synd. Artiklar av sådant slag kan ha ett betydande informationsvärde, inte minst för de yngre generationerna inom ämnet.

Statsvetenskaplig Tidskrift får härmed inbjuda nordiska statskunskapare att lämna bidrag till *en serie, som förslagsvis kunde kallas "Mina lärofäder" eller "Mina universitet"* – varvid varken "lärofäder" eller "universitet" behöver fattas i bokstavlig mening. Vad vi efterlyser är kortare eller längre artiklar, där bidragsgivarna skildrar personer, böcker och miljöer, som har varit av betydelse för deras egen utveckling, i första hand i statsvetenskapligt avseende. Vi hoppas på ett livligt gensvar från skribenter inom olika generationer!

Torbjörn Vallinder